

УДК 373.5.015.31:398.87

О.В. Марущак, А.В. Кашуба, Я.І. Магдич, м. Вінниця
e-mail: ksanamar77@gmail.com

**Методичні аспекти етнокультурного виховання учнів старшої школи
засобами декоративно-ужиткового мистецтва**

Анотація. У статті розкрито зміст поняття «етнокультурне виховання учнів»; визначено основні принципи, мету, завдання етнокультурного виховання учнів; обґрунтовано можливості декоративно-ужиткового мистецтва для етнокультурного виховання старшокласників; схарактеризовано основні напрями та визначено методичні аспекти етнокультурного виховання старшокласників засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Ключові слова: етнокультурне виховання, декоративно-ужиткове мистецтво, засоби декоративно-ужиткового мистецтва, народні ремесла і промисли, технологічний компонент освітньої галузі «Технології».

Abstract. The content of the concept «ethnocultural upbringing of students» is revealed in the article; the basic principles, the purpose, tasks of ethnocultural education of students are determined; the possibilities of decorative and applied art for ethnocultural education of senior pupils are substantiated; the main directions and methodical aspects of ethnocultural education of senior pupils by means of decorative and applied arts are defined.

Keywords: ethnocultural education, decorative and applied arts, means of decorative and applied arts, folk crafts and crafts, technological component of the educational branch of «Technologies».

Постановка наукової проблеми. Політика у сфері етнокультурного виховання є одним із основних напрямів діяльності держави, що набуває особливо важливого значення в контексті становлення громадянського суспільства, процесів глобалізації, визначення Україною курсу на європейську інтеграцію. Вихід нашої країни на світовий інформаційно-культурний простір об'єктивно спонукає до переймання духовних цінностей Заходу. Водночас процес транснаціоналізації культур викликає протидію глобалізації як потребу ствердити унікальність своєї культури, спираючись на національні традиції і цінності. Саме тому виникла необхідність пошуку ефективних технологій виховання особистості у динамічних умовах сьогодення, експериментального відпрацювання шляхів його здійснення етнокультурними засобами [2, с. 5].

В умовах становлення української держави одним з найважливіших завдань є створення національної системи освіти, яка сприятиме розвитку компетентностей особистості на основі культури та мистецтва українського народу, народних традицій, залученню молодого покоління до надбань духовної культури. Тому етнокультурне виховання підлітків засобами декоративно-ужиткового мистецтва (ДУМ) є актуальною проблемою педагогічної теорії і практики.

Короткий аналіз досліджень проблеми. Традиції народного мистецтва, що включають досвід єднання людини з природою, можуть стати засобом етнокультурного виховання підлітків лише в тому випадку, якщо познайомити їх з історією виникнення декоративно-ужиткового мистецтва, становленням, розвитком і значущістю мистецтва в сучасному світі, що знайшло відображення в архівних матеріалах, численних дослідженнях етнографів, мистецтвознавців, науковців, педагогів. Про могутній психолого-педагогічний і виховний потенціал народних художніх ремесел, їх просвітницький та культурний вплив на особистість свідчать дослідження О. Єнтіс, Н. Кузан, Т. Мацейків, В. Мусієнка, В. Радкевич, Л. Савки, С. Чебоненка та ін. Теоретичні аспекти етнокультурного виховання розглядалися у наукових доробках Г. Лозко, Л. Маєвської, О. Мурзина, Е. Сміта, М. Степико, В. Сорока-Росинського, Я. Чепіги та ін.

Мета статті полягає у розкритті змісту поняття етнокультурного виховання, можливостей декоративно-ужиткового мистецтва в етнокультурному вихованні та визначенні методичних аспектів етнокультурного виховання старшокласників засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Виклад основного матеріалу. У працях науковців, предметом досліджень яких є етнокультурне виховання учнів, це поняття визначається «як етносоціальний процес формування особистості, що забезпечує етнізацію дітей, як невід'ємну складову формування їхньої особистості. Процес етнокультурного виховання забезпечується засвоєнням етнокультурної інформації, творчою участю у розвитку рідної культури» [2, с. 5].

Основними принципами етнокультурного виховання є природовідповідність, народність, культуровідповідність, етнізація, гуманізм, демократизм, зв'язок із життям, гармонізація індивідуальних і

загальнолюдських потреб та інтересів особистості, безперервність і наступність, самостійність та активність, багатоукладність і варіативність особистості, свободовідповідність.

Мету етнокультурного виховання старшокласників ми вбачаємо у формуванні національної ідентичності, світогляду, соціальних і моральних позицій на основі моральних і культурно-історичних цінностей, залучення їх до збереження та відродження національних, культурно-історичних особливостей конкретного регіону, розвитку у них творчих здібностей та формування інтересу до творчої діяльності, ціннісного ставлення до національної культури та історії, мотивацію на самостійне заповнення знань.

До провідних завдань етнокультурного виховання учнів належать: формування національної свідомості; забезпечення духовної єдності поколінь; прищеплення шанобливого ставлення до української культури; виховання духовної культури особистості; утвердження принципів вселюдської моралі; формування творчої особистості; виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки; формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю; формування екологічної культури людини, гармонії її відносин з природою; розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов їх самореалізації [4, с. 112].

Безмежні можливості для етнокультурного виховання учнів старшої школи, що ґрунтується на вивченні, засвоєнні та трансляції української традиційної народної культури як суспільно-історичного явища, в якому відбився світогляд, морально-етичні й естетичні цінності українського народу створює технологічний компонент освітньої галузі «Технології» чинного Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [1]. Етнокультурне виховання під час навчання учнів технологій може здійснюватися різними методами та засобами, проте, особливого значення набувають засоби декоративно-ужиткового мистецтва, яке є невід'ємною складовою народного мистецтва. Технологічний компонент освітньої галузі «Технології» передбачає володіння характерними для регіону основними техніками і технологіями створення виробів декоративно-ужиткового мистецтва; використання традиційних і сучасних прийомів обробки природних матеріалів, синтезування естетичних та функціональних вимог як провідного способу творення у декоративно-ужитковому мистецтві під час проектування й виготовлення виробу. Відтворення культури, духовності починається з поглибленого вивчення її стародавніх традиційних і кращих сучасних надбань.

Декоративно-ужиткове мистецтво має значний потенціал щодо формування етнічних цінностей у підростаючого покоління. Формування інтересу до народів, які мешкають на території рідного краю, його традицій, звичаїв сприяє вихованню свідомого юного громадянина, який шанобливо ставиться до духовних і матеріальних надбань свого народу. Національна культура, національна символіка та народне мистецтво, яке належить до багатоетнічної загальнолюдської культури, є органічними складовими

цілісної системи української етнопедагогіки. Саме етнічний момент, що присутній в художніх ремеслах і промислах (гончарстві, художній обробці металу і дерева, художній вишивці, бісерному рукоділлі, плетінні гачком і спицями, народній ляльці тощо), допомагає вирізнити такі риси своєрідності народного мистецтва, завдяки яким новим поколінням передаються у спадок традиції, практичний досвід виконання виробів.

Основним напрямом етнокультурного виховання старшокласників засобами декоративно-ужиткового мистецтва, на нашу думку, є формування етнокультурних знань, практично-художніх умінь і гуманістичних ціннісних орієнтацій. Вони здійснюються через такі види діяльності з етнокультурного виховання учнів [6, с. 63]: художньо-творча передбачає засвоєння особливостей народного мистецтва своєї країни та регіону зокрема, технології виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва і народних звичаїв, традицій; пізнавальна в галузі традиційної регіональної культури; ціннісно-орієнтаційна спрямована на засвоєння цінностей традиційної культури та формування етнокультурних поглядів, оцінок під час безпосередньої участі особистості у різних формах навчально-виховного процесу; комунікативна заснована на емоційному спілкуванні під час навчально-виховного процесу; розважальна, яка базується на спілкуванні за етнокультурними інтересами.

Поряд із змістом важливе місце в системі етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва належить формам і методам його реалізації. Серед основних форм діяльності із засвоєння, збереження та трансляції української культури ми виокремлюємо: індивідуальні, групові (теоретичні і практичні, інтегровані заняття, тренінги, майстер-класи), масові (виставки, конкурси, обрядові масові народні свята і розваги). Найбільш доцільним, на нашу думку, буде використання в навчально-виховному процесі поєднання традиційних (учнівські виставки, конкурси, екскурсії, залучення батьків до навчально-виховного процесу) та інноваційних (виставки батьківських робіт, індивідуальні виховні маршрути, майстер-класи батьків) форм реалізації етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Потрібно також забезпечити цілеспрямований і систематичний вплив засобів декоративно-ужиткового мистецтва на формування інтелектуального, емоційно-ціннісного, патріотичного компонентів громадянської самосвідомості учнів. Зокрема, це – походи до музеїв народного декоративно-ужиткового мистецтва, особливо, свого регіону, виокремлення годин на вивчення кожного виду декоративно-ужиткового мистецтва (з переліку варіативних модулів програми технологій), розробка творчих проектів національно-культурної тематики. Важливим є забезпечення наступності навчально-виховної роботи в урочний та позаурочний час, спрямовуючи учнів на детальніше вивчення та засвоєння історії, регіональних особливостей та технік декоративно-ужиткового мистецтва.

Етнокультурне виховання старшокласників буде ефективним, якщо

зміст навчально-виховного процесу спрямувати на їхнє прилучення до духовних цінностей українського декоративно-ужиткового мистецтва, використовуючи сучасні методи національного виховання та традиції етнопедагогіки. У сучасних умовах, коли реалізується гуманістичний та особистісно орієнтований підходи у вихованні, не можна не враховувати участі самого вихованця в цьому процесі. У сучасній школі поняття «метод виховання» має означати спосіб спільної діяльності, спільний шлях партнерства, співробітництва між вихователем і вихованцем, досягнення бажаної мети виховання. Тому поділяємо точку зору М. Фіцули [5], Н. Мойсеюк, які під методами виховання розуміють «найважливіші способи взаємопов'язаної діяльності вихователя і вихованців, які спрямовані на усвідомлення школярами сутності суспільних цінностей, розвиток позитивних ставлень до них, вироблення відповідних навичок і звичок поведінки, їх корекцію і вдосконалення, підтримку розвитку індивідуального потенціалу особистості» [3, с. 458-459].

Реалізувати етнокультурний підхід до побудови змісту виховання допомагає народна педагогіка, джерелом вивчення якої є фольклор педагогічного змісту і спрямованості, етнографічні матеріали, народні виховні традиції, народні молодіжні свята, досвід сімейного виховання тощо. Використання традицій етнопедагогіки під час етнокультурного виховання старшокласників презентує застосування виховної скарбниці народної мудрості в роботі вчителя технологій, що передбачає:

- метод розвитку свідомості особистості. Це методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю з метою формування поглядів і переконань. До них належать словесні методи: бесіда, лекція, диспут і метод прикладу;

- метод формування суспільної поведінки. Ці методи передбачають організацію діяльності вихованців і формування досвіду суспільної поведінки. До них належать вимога, громадська думка, вправлення, привчання, доручення, створення виховних ситуацій;

- метод стимулювання діяльності та поведінки. Ці методи виконують функції регулювання, коригування і стимулювання поведінки та діяльності вихованців. До них належать змагання, заохочення і покарання.

Реалізація етнокультурного виховання старшокласників під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва передбачає застосування різних засобів соціально-культурної діяльності: рідної мови, рідної історії, краєзнавства, мистецтва, традиційних ремесел і промислів, природи рідного краю, народної міфології, фольклору, національної символіки, вірувань, релігійних і народних традицій, родинно-побутової культури, звичаїв, обрядів тощо. Прилучення старшокласників до українських народних ремесел і промислів, оволодіння майстерністю декоративної творчості впливає як на результати етнокультурного виховання, так і на професійне самовизначення, формує у них потребу творчої діяльності.

Висновки. Процес етнокультурного виховання учнів старшої школи має передусім спрямовуватись на формування у них національної свідомості та

національно-культурної ідентичності. Одними з головних засобів формування етнокультури старшокласників мають бути народне декоративно-ужиткове мистецтво, художні народні промисли, традиційні ремесла рідного регіону, що є невичерпним джерелом для виховання підростаючого покоління. Звернення до тисячолітнього доробку нашого народу, в якому зафіксовані духовність, обдарування, мистецький хист українців, є підґрунтям національної системи етнокультурного виховання молоді. Завдяки пізнанню історичного минулого рідного народу, оволодінню його духовно-матеріальними цінностями учень формується яскравою, інтелігентною, неповторною особистістю з глибокими різнобічними знаннями і прагненням втілення у собі національного ідеалу, постійного самовдосконалення, духовного й естетичного зростання.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>.
2. Етнокультурне виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу : [методичний посібник] / За редакцією А. В. Корнієнко. – Д. : Надруковано ПП Дрига Т.В., 2016. – 236 с.
3. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : [навчальний посібник] / Н. Є. Мойсеюк. – К., 2003. – 615 с.
4. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання. Українознавство : історичний, філософсько-релігійний аспекти : [хрестоматія] / Й. Ю. Сележан. – Чернівці : Книги-XXI, 2005. – 306 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка : [навчальний посібник] / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 560 с.
6. Щербакова О. С. Этнокультурное воспитание детей и подростков на региональных народно-певческих традициях в условиях досуга : [монография] / О. С. Щербакова. – Барнаул : Изд-во Алт. Гос. Акад. кул-ры и искусств, 2013. – 220 с.